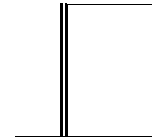

במחקרה על נשים רווקות כבריטניה בתקופה שלאחר מלחמת העולם הראשונה מתארת ההיסטוריונית קתרין הולדן (Holden 2005) גלוית דואר שהודפסה בשנים 1914–1915. בגלויה מופיעה אשה לא צעירה, לא יפה במיוחד, לבושה באופן מגוחך משהו, המתבוננת בעמוד הראשון של העיתון *The Daily Pail*. הכותרת הראשית מכריזה: "במהלך חודש הצליח שר ההגנה הבריטי לגייס למעלה מחצי מיליון גברים". בתחתית הגלויה מופיעה השאלה שהרווקה שואלת את עצמה: "מדוע, אם כן, לא הצלחתי אני, במשך 30 שנה, לגייס ולו גבר אחד?".

ספק אם רשות הדואר של ימינו היתה מדפיסה גלויה ברוח דומה, אולם המרחק בין דימוי הרווקה באותה גלויה לבין דימוי הרווקות בנות זמננו אינו רב כל כך. הגלויה פותחת אפשרויות רבות לפרשנות. מעבר לנימה הפטריוטית המפורשת ולהשוואה בין כוחה המפתה של המדינה לזה של העלמה ה"לא כל כך צעירה", הגלויה מצביעה בכיורור על כמה מן המאפיינים הבולטים של עולם הרווקות: הספק המנקר, החרדה ואוזלת היד אל מול נטל האחריות האישית למציאת בן/ת זוג. הגלויה טומנת בחובה כמה מן השאלות שרווקים מפנים אל עצמם גם כיום: מתי אתחתן? מה לא בסדר אתי? אולי לא עשיתי מספיק? או אולי אני עושה יותר מדי? אותם ספקות עצמיים, הגוברים לנוכח לוחות הזמנים החברתיים, הם רק אחת הסיבות להיצע האדיר של ספרות העזרה העצמית לרווקים ולרווקות בימינו. הפריחה של ספרות העזרה העצמית לרווקים ולרווקות היא חלק משיח תרבותי גלובלי

להבהיר, לעזור ולפתור: על ספרי עזרה עצמית לרווקות

כנרת להד

המחלקה לסוציולוגיה
ולאנתרופולוגיה, אוניברסיטת
בר-אילן; מכון ון ליר בירושלים

Amador, Xavier, and Judith Kiersky, 2006. *Being Single in a Couple's World: How to Be Happily Single While Looking for Love*. New York: Free Press.

Feldon, Barbara, 2002. *Living Alone and Loving It: A Guide to Relishing the Solo Life*. New York: Fireside.

Greenwald, Rachel, 2003. *Find a Husband After 35: (Using What I Learned at Harvard Business School)*. New York: Ballantine Books.

Stewart, Jerusha, 2005. *The Single Girl's Manifesta: Living in a Stupendously Superior Single State of Mind*. Naperville, Illinois: Sourcebooks Casablanca.

ספרות המחקר על ספרות העזרה העצמית מצביעה על השפעתה המכרעת על סוגיית עיצוב העצמי, לצד השפעתה על סוגי שיח יומיומיים העוסקים בשאלות מהי אינטימיות, מהם "יחסים בריאים", מהי "תקשורת טובה", מהו ידע ומהי ממשליות עצמית. רבים רואים בספרות זו שיקוף ותוצר של אידיאולוגיות נאו-ליברליות וקושרים אותה למנגנוני הדיכוי הכלכליים והפוליטיים שלה.² יש הטוענים כי ספרי ההדרכה משרטטים קווי תיחום נוקשים בין הנורמלי ללא נורמלי, בין הבריא לחולה, בין האחראי לחסר אחריות ועוד. אותן עמדות סדורות ביחס לעצמי האותנטי והחופשי הן חלק ממפעל אידיאולוגי רחב, הממציא אזרחים בריאים ומודעים האחראים לכישלונותיהם ולהצלחותיהם. במסגרת שיח זה, תלות, התמכרות או התנהגות אובססיבית הן שורש הרע, שכן הן עומדות בסתירה להתפתחות אישית ולהגשמה עצמית חופשית. ספרי העזרה העצמית מלמדים את קוראיהם לסמוך על עצמם ולא להיתלות במקורות חיצוניים; ההשלכות הפוליטיות והאתיות הנובעות מכך ברורות. ביקורת זו של ספרות המחקר משכנעת מאוד, וללא ספק חלקים ממנה תקפים גם ביחס לספרים שלפנינו. עם זאת, אני מציעה להפנות את המבט להיבטים אחרים של ספרות העזרה העצמית, המציעה לדעתי תובנות מתודולוגיות ותיאורטיות חשובות לתחומי המחקר העוסקים במשפחה, באהבה רומנטית וברוקות. בשונה ממחקרים מדעיים-

העוסק ברווקות.¹ כמה מהמסמנים הבולטים של שיח זה הם סדרות הטלוויזיה הפופולריות סקס והעיר הגדולה ואלי מקביל, לצד הסרטים שוברי הקופות ברידג'יט ג'ונס (1 ו-2), חתונתה של מיוריאל ורבים אחרים. לאחרונה פורסם למשל כי לאחר הפסקה של חמש שנים שב להתפרסם טורה של הלן פילדינג, כותבת הספר ברידג'יט ג'ונס, בעיתון האנגלי *The Independent*, והעלה את תפוצת העיתון באורח משמעותי (הארץ 2005).

קצרה היריעה מלמנות את מגוון התוכניות העוסקות בחיי הרווקות ובעולם הדייטינג בישראל. בשנים האחרונות הופקו תוכניות טלוויזיה כגון קחי אותי שרון, דאבל דייט, מכל הבנות בעולם, גומרות הולכות, המדריך למתחיל והסדרה התיעודית מישהו לאהוב. כמעט מדי יום מתפרסמות רשימות חדשות בערוץ התוכן "יחסים" (Ynet), החוברות למרחב צפוף של דיונים וויכוחים על דמותם של רווקים ורווקות בימינו, על אורחות חייהם ועל שלל הדילמות המטרידות אותם. גם באתר המתחרה NRG (מעריב) מופיעים טורים קבועים בנושאי רווקות, זוגיות ונישואין. אין זה מפתיע שהטקסטים השונים מתייחסים זה לזה וניזונים זה מזה. חלק מספרי ההדרכה מצטטים מסרטי ברידג'יט ג'ונס או מפרקי הסדרה סקס והעיר הגדולה. דמותה של שרלוט מסקס והעיר הגדולה מתוארת כצרכנית נלהבת של ספרות זו, ובאחד הפרקים היא אף מנסה ליישם חלק מעצותיה.

¹ בשנים האחרונות מתפרסמת ספרות ענפה העוסקת בהיבטיה המגדריים של הרווקות. מקוצר היריעה סקירה זו לא תתמקד בהבדלים המשמעותיים בין קטגוריית הרווקות לקטגוריית הרווקים.
² ראו למשל Hazleden 2004; Jamieson 1999; Ehrenreich and English 1988. לדיון חשוב בתרבות העזרה העצמית בכלל, ראו Illouz, In Press.

התמחויות. הגלישה במדורי הספרים של האתר אמזון לדוגמה חושפת לא רק היצע עצום של ספרים, אלא גם מערכת קטלוג מסקרנת. כך, ספרה של רייצ'ל גרינוולד, *מְצָאֵי בעל לאחר* גיל 35 (Greenwald 2003), מקוטלג בערך ספרות עזרה עצמית – אהבה ורומנטיקה. בהמשך עמוד האינטרנט של הספר מוצעים קישורים לספרים כגון *אם אני כה נפלאה מדוע אני עדיין רווקה: עשר אסטרטגיות שישנו את חיי האהבה שלך* (Page 2002) או *גברים הם כמו דגים: מה שכל אשה צריכה לדעת כדי למצוא גבר* (Nakamoto 2002). אגב, לקונות שטרם הספיקו לרכוש את ספרה של גרינוולד מוצע גם הספר *מצאי בעל לאחר גיל 40*. ספרים אלה מציעים מגוון אסטרטגיות לחיפוש ולמציאת בן זוג. הם בוחנים את הפגמים האישיים וההתנהגותיים ומיעצים כיצד לשכלל את אסטרטגיות החיפוש של קוראות רווקות. גרינוולד מסבירה בפתח ספרה כי היא מציעה תוכנית עסקית, הכוללת מגוון טכניקות אגרסיביות של שיווק וחיפוש. ההבטחה המרכזית לצרכניות הספר היא מציאת בן זוג מתאים בתוך 12–18 חודשים. בין שלל הטכניקות מופיעות עצות מפורטות כיצד לשפר את המראה החיצוני, כיצד לפתח כישורי שיחה ראויים ובעיקר כיצד לא לפספס כל הזדמנות למצוא את "האדם הנכון". ספרה של גרינוולד (2006), היחיד שתורגם עד כה לעברית, משתייך במובהק לקטגוריה זו. אולמות הקונצרטים, בתי הקפה, הפארק – כולם אתרים אפשריים למציאת הבחור המיועד. לפי דגם זה, הרווקות היא תקופה זמנית המכינה את המועמדות לקראת הגשמה של אחת ממטרות החיים החשובות ביותר: יצירת חיי זוגיות ומשפחה. ההנחה היא אמנם שזוהי

תיאורטיים, המטרה המוצהרת של ספרים אלה היא לעזור, להדריך, לשנות ולפתור. מטרות אלה מנחות את מה שאפשר לדמות כמסע חיפוש/חילוץ מרתק בהוויית חייהם של קהל הקוראים. את המסע מלווה זכוכית מגדלת הקשובה קשב רב לרחשי הרווקות "כאן ועכשיו". המטרה היא לבחון את כאבי הרווקות, לאתר את זירות הלחץ שלה ולברר באילו מצבים האינטראקציה עם העולם החברתי קשה במיוחד ומתי היא בלתי אפשרית בכלל. לכן אני סבורה כי כוחה המתודולוגי והתיאורטי של ספרות זו נעוץ בשאלות הישירות והמדויקות שהיא שואלת על הבעיות המטרידות את קהל היעד שלה: מה מפריע? מהן המגבלות? מה אפשר לפתור? כיצד להקל? המתודולוגיה המנחה את ספרות העזרה העצמית מניבה שאלות המצליחות לגעת בלב לבה של הוויית הרווקות ולאחר כמה ממרכיביה היסודיים. התוצרים של שאלות אלה הם ממצאים אתנוגרפיים חדי אבחנה, המשרטטים פנומנולוגיה של הרווקות בתקופתנו. אתנוגרפיה זו מורכבת מאבחנות, ממושגי מפתח, מפרקטיקות ומאסטרטגיות פעולה לניתוח ולהבנה הן של התבניות המשפחתיות והזוגיות והן של הרווקות עצמה. הקריאה שלי בספרים אלה מציעה מהלך כפול. ראשית, אתיחס לשאלות החברתיות והתרבותיות שהספרים מעלים ביחס למשפחה ולרווקות. שנית, אבדוק כמה מהחלופות שהספרים מציעים להן ואשאל אם הם מציבים מולן תסריטי מחאה, ואם כן – אילו. שוטטות בחנויות הספרים הווירטואליות מעלה את הרושם כי מעולם לא היה היצע רחב ומגוון כל כך של ספרות עזרה עצמית לרווקים ולרווקות. ההיצע מניב כמובן התמחויות ותת-

מחיים אומללים ובודדים לחיים מלאים ומהנים כרווקה. לאורך הספר היא מתארת לא רק את ההתמודדות עם תווית הרווקה המזדקנת, אלא גם את הקשיים הכרוכים ביצירת חוויית קיום אחרת, שאינה מצטדקת או מתנצלת. ספרה של סטיוארט, המניפסט של הבחורה הרווקה, מממש את ההבטחה הגלומה בכותרת: הוא כתוב בסגנון של מניפסט מהפכני. בדומה לספרה של פלדון, גם הוא מבוסס על חוויותיה של המחברת, אך בעוד הראשון אישי ומינורי ספרה של סטיוארט מתאפיין בנימה לוחמנית, המציבה את הרווקות כצורת קיום עליונה ומתגמלת יותר מחיי המשפחה והזוגיות. דמות הרווקה בספרה היא זוהרת ומשחררת מן הכבלים של חיי השגרה הזוגית והמשפחתית. אמדור וקירסקי, לעומת זאת, הם פסיכולוגים קליניים המתמחים בטיפול ברווקים וברווקות. בשונה מספריהן של פלדון ושל סטיוארט, ספרם מיועד לרווקים ולרווקות כאחד. כותרת ספרם, להיות רווק/ה בעולם של זוגות: איך להיות רווק/ה מאושר/ת ולחפש אהבה בזמן, חושפת את עמדתם האידיאולוגית. הם אמנם מבקרים בחריפות את התבניות התרבותיות המבנות את קטגוריית הרווקות, אולם הם מלמדים כיצד להתנהל בעולם תרבותי המעוגן עדיין בתשתית הזוגית. הקריאה שאציג בספרים אלה לא תתמקד בהבדלים ביניהם או במתודות השונות שלהם, אלא בשאלות החברתיות המשותפות העולות מהם ובסוג הפתרונות שהם מציעים לקהל צרכניהם. האתר אמזון ממליץ לרכוש ספרים אלה יחד עם ספרים כגון ההנאה בלהיות רווקה (Zobel 1992) או רווקה: האמנות של להיות שבעת רצון, ממומשת ועצמאית (Ford 2004). ספרים אלה מייצגים ז'אנר כתיבה חדש המיועד לאוכלוסיית

קטגוריה של המתנה וציפייה, אך במהלכה יש לגלות פעלתנות ויזומה, להתכונן, לחפש, לשפר ולתקן. גרינוולד ממליצה לקוראת לחדש קשרים עם חברים נשואים, להירשם לקורס נגרות (לאחר הנישואין יהיה זמן מספיק ללמוד בקורסים המעניינים באמת...) וליידע אנשים רבים ככל האפשר על החיפוש. לקוראת החוששת להיראות נואשת, גרינוולד מבהירה: "אינך נואשת; את נחושה בדעתך". ספרים אלה משתמשים ברטוריקה היסטורית לעתים של בהילות ודריכות. הרווקה בת ה-35 ומעלה משולה לחולה אנוש: "Remember, after 35 it's Marriage 911. This is an emergency" (Greenwald 2003, 23).

גם כותרות תת-הפרקים בספרה של גרינוולד, כגון "מי הזיז את החופה שלי?" או "צוואר הבקבוק לאחר גיל 35", מבטאות את החריגה מהסדר חברתי ומלוח הזמנים שלו. לכן, מאיצה גרינוולד בקוראות, יש להפגין יוזמה והתמדה, אך בעיקר יש לפעול בזריזות כי הזמן פועל לרעתן (שם, 24):

עלייך להתמקד בשיפור סיכוייך למצוא בעל... מאחר שלאחר גיל 35 הנתונים אינם עומדים לטובתך, עלייך לעשות הכול כדי לשפר את סיכוייך בכל זמן ובכל מקום אפשרי.

נימה שונה ואולי מרגיעה יותר עולה מספריהם של קסביה אמדור וג'ודית קירסקי (Amador and Kiersky 2006), ג'רושה סטיוארט (Stewart 2005) וברברה פלדון (Feldon 2002), המייצגים ז'אנר אחר במסגרת ספרות ההדרכה לרווקים ולרווקות. פלדון, כוכבת טלוויזיה מוכרת בארצות הברית, כתבה את ספרה בהתבסס על חוויותיה האישיות. הספר נכתב כמסע גילוי אוטוביוגרפי והוא מתאר בהרחבה את המעבר

הרווקות ותורם תרומה משמעותית ליציקת תכנים פוליטיים לקטגוריה חברתית זו. חלק ניכר מהתוצרים התרבותיים ומספרות המחקר על אודות רווקות מתמקדים בתיאור הוויית הרווקות, על מגוון התוויות והסטריאוטיפים הכרוכים בה. לעומת זאת, אני מוצאת שדווקא ז'אנר ספרות ההדרכה חוקר באופן ייחודי את הוויית הרווקות ומנסה למצוא לה פתרונות מתוך הווייה זו עצמה – ולא להעלימה או לבטלה. על כן דווקא ז'אנר זה טומן בחובו אפשרויות חתרניות לשינוי תפיסת הרווקות. לטעמי, הקריאה בספרים אלה מספקת נקודת מבט מאתגרת, השונה מדפוסי החשיבה השגורים ביחס למעמד הנורמטיבי של המשפחה ושל הזוגיות בחיינו. ראשית, הספרים מציעים תפיסה מבנית טמפורלית שונה של קטגוריית הרווקות. בניגוד לתפיסה התרבותית הרווחת, הרואה ברווקות תקופה, שלב מעבר או בְּרֵת מחדל, אני מוצאת בטקסטים אלה ניסיון חשוב להציע ולמצב את הרווקות כקטגוריה אפשרית, קבועה ולגיטימית. שנית, הם מציעים הגדרה חתרנית גם למעמד ולכינון של הסובייקט הרווקי עצמו. הם מציעים את אפשרות כינונו של סובייקט עצמאי ואוטונומי, המקיים את עצמו בחיי ההווה ואינו משהה חלקים מקיומו או ממתין להשלמתו על ידי החצי השני (his/her other half). למגבלותיהן של הצעות אלה אתייחס בהמשך. האתגרים שספרות זו מציעה נובעים בין היתר מאתגורפיה עשירה ומפורטת של חיי הרווקות בתקופתנו.³ טקסטים אלה

הרווקים/ות ומקוטלג בקטגוריה "ספרות עזרה עצמית" ובתת-הקטגוריה "אושר/צמיחה עצמית". האבחנה השיווקית של אמזון משקפת בעיניי כמה מן המגמות הרווחות כיום בשיח הרווקות. למשל, הטיפולוגיה בין טיפוסים של רווקות: בין הרווק/ה ה"מחפשת" לאלה ש"השלימו" עם רווקותם או לאלה שבוחרים/ות ברווקות כסגנון חיים מועדף. חלק ניכר מן ההומור בסדרה סקס והעיר הגדולה מושתת על המפגשים הבלתי אפשריים בין הטיפוס האידיאלי (ideal type) של שרלוט, הרווקה העדינה המחפשת את ה"אחד", לבין סמנתה, הרווקה המתהוללת והלא מתחייבת. מעניין לשים לב לקטלוג השונה של ספרים אלה ולשאול אילו הנחות מתיקות ספרות זו מקטגוריית האהבה הרומנטית וממקמות אותה בקטגוריית הצמיחה העצמית. כמעט מיותר לציין שבדומה לכל חלוקה אחרת, גם זו קורסת ברגעי כינונה. העמדה העולה מספרם של אמדור וקירסקי מותירה מקום לשתי האפשרויות ואינה מדרגת אותן בהיררכיה ערכית. אם כן, בשונה מגרינוולד, הרואה ברווקות שלב שיש לקצרו ככל האפשר, הספרים האחרים בוחנים ברצינות את הרווקות כאפשרות חיים קבועה, ראויה ולגיטימית. האם פרויקט זה יכול להצליח? ספרות ההדרכה לרווקות משויכת לספרות העזרה העצמית, המזוהה עם זרמים ליברליים ושמרניים ונתפסת לרוב כספרות "א-פוליטית". אולם לטענתי דווקא ז'אנר זה מערער באופן מפתיע על כמה מההנחות הנורמטיביות על אודות

³ עם זאת, חשוב לציין שבדומה לספרות עזרה עצמית בנושאים אחרים, גם ספרות זו פונה לרוב אל המעמד הבינוני-גבוה ואינה מתייחסת לשונות גזעית או מעמדית. על מגמות אלה ועל השלכותיהן נכתב לא מעט. ראו לדוגמה Giddens 1991; Hochschild 1994; Rimke 2000; Hazleden 2003; 2004.

יחסי המשיכה־דחייה כלפי הרווקים טומנים בחובם שורה של התייחסויות לערכים ולקטגוריות חברתיות כגון שייכות, התאמה והשלמה. כל הספרים ממליצים לפתח, להעשיר ולהעמיק את הרשתות החברתיות החוץ־משפחתיות והחוץ־זוגיות. פלדון ממליצה לייצר שגרה וקביעות עם מעגלים קרובים ורחוקים של חברים ולפתח קשרים חברתיים חדשים. סטיוארט מציעה להקים מועדוני חברים שנושאי השיחה בהם לא ייסובו על הנוכחות הזוגית או על היעדרה, אלא יתמקדו בחיי העבודה או בתחביבים משותפים. קל לכנות עצות אלה פשטניות או נוסחתיות; יש בכך מן האמת. אולם הקריאה המוצעת כאן בוחנת כיצד עצות אלה מבקשות לצקת תכנים חדשים בהגדרות המובנות מאליהן של רומנטיקה, אינטימיות, "לבדיות" (aloneness) ובדידות.

ספרה האישי של פלדון אינו רואה במלאכת החברות ובשינוי הרשתות החברתיות פעולות אוטומטיות או קלות לביצוע. היא מתארת את התהליך המורכב ואת הזמן הרב "שנדרש לאנשים חדשים לכלול אותך בחייהם". היא אינה מציעה פתרון קסם שבו חברים נוצרים יש מאין, אלא מספרת על מגוון הקשיים שבדרך, למשל חברים העסוקים בחיי המשפחה ואחרים המבטלים את הפגישה ברגע האחרון. לדבריה, בהיותך רווקה אינך יכולה להימנע מערכים שבהם תהיי לבד, אך את יכולה ללמוד ליהנות מאותה לבדיות ולהפחית את איומיה.

אחד הקטעים היפים בספרה של פלדון הוא פסקה קצרה שבה היא מתארת את חוויות הנראות של הרווקה הנחשפת בלבדיותה. היא מגוללת את החוויה המוכרת לרבים, חוויה שאנו עושים כמיטב יכולתנו כדי להימנע

מורכבים מעדויות אישיות, מציטוטים משיחות, מראיונות, מדימויים תרבותיים, מתיאור מצבים ומאינטראקציות יומיומיות. לנוכח השינויים מרחיקי הלכת במבנה המשפחה ובצורותיה בעשורים האחרונים, ספרים אלה שואלים מהי המשמעות החברתית והתרבותית של להיות רווק בעולם המאורגן עדיין סביב האתוסים הזוגיים ומרכזיותה של המשפחה. מספרות זו עולים דפוסים מגוונים של התמודדות והתנהלות רגשית וחברתית של רווקים בתקופתנו, המלווים בשאלות נוקבות על הנחות היסוד שלנו בדבר מהם החיים הטובים, המאושרים והבטוחים. השאלות הנשאלות בספרים אלה משקפות מגוון רחב של סוגיות הטורדות את מנוחתם של רבים: למשל הדיון בשייכות ובניכור ("היכן את/ה מתאים/מה?"), במשמעות ובריקנות ("כיצד למלא את כל הזמן החופשי הזה?") ובכוחם של דימויים תרבותיים נושנים ("ברר מהו תסריט הנישואין שלך?"). הספרים משלבים בין שאלות שרווקים שואלים את עצמם לבין שאלות שאחרים שואלים לגבי רווקים. נראה כי הדימוי שהופיע בגלוייה מימי מלחמת העולם הראשונה עודנו מחלחל לשאלות הספקניות מבחון ומבפנים: "מדוע היא לבד?"; "האם פגשת מישהו?"; ולעומת זאת: "מה לא בסדר איתי?"; "האם אי פעם יהיה לי מישהו?"; "האם נגזר עליי לחיות חיים מדרגה שנייה?". לכן, בעוד חלק ניכר מספרות המחקר על אודות רווקות מתמקדת בתיאור הדימויים השליליים המיוחסים לרווקים/ות, תרומתה של ספרות העזרה העצמית הנסקרת כאן טמונה בכך שהיא מבררת באופן יסודי את התשתית התרבותית והחברתית של שאלות אלה וכיצד זו באה לידי ביטוי בפרקטיקה היומיומית.

ולנסות למצוא מקום, לקשור שיחה עם היושבים לצדם ואולי לגלות שהם חולקים עניין משותף. שוב נשאלת השאלה, שאין ביכולתי כמובן לענות עליה, האם עצה זו ניתנת ליישום במציאות שבה נוכחות של רווקה בגפה עדיין מעוררת תהיות ביחס לגילה או הנחות ביחס למראה ולאופייה. אולם ניתוח זה מצביע בעיניי על כך שפלדון והמחברים האחרים מפנים את מבטם לא רק אל ההתנהלות החברתית והרגשית של הרווק/ה בחברה, אלא אף מציעים לקעקע דימויים מוכרים ולאפשר קיום שאינו מצטדק ואינו מתבייש.

הטקסטים מציעים גם תגובה מעניינת למה שאני בוחרת לכנות, בעקבות מחקרם של איליין קומינג וויליאם הנרי, חוויית ההתנתקות של הרווק.⁴ ההצעה הפרשנית שלי לקריאת הטקסטים האלה היא לבחון אותם כסוג של תגובה לאותה חוויית התנתקות או אי־נוחות בסיסית בתוך העולם החברתי הזוגי. טענתי היא שספרות זו מגיבה בעוצמה להנחת יסוד — לעתים מובלעת ולעתים גלויה — הגורסת כי החל מגיל מסוים הרווק מתנתק מצורות קיום מסוימות של העולם החברתי ושל הפעילות האנושית.

כותרת אחד מפרקי ספרם של אמדור וקירסקי, "where do you fit in", מרמזת על חוויית החריגה ואי־ההתאמה של הרווק ועל התמקמותו כשותף חלקי או כמשקיף מן הצד על "החיים האמיתיים". בפרק זה הם מצטטים אמרות או וידויים של רווקים/ות, כגון "כל חבריי מתחננים; אם אצטרך ללכת

ממנה: "ההופעה הלבדית" ברשות הרבים. מרגרט מיד הגדירה את הבדידות האמריקנית כמצב שבו היחיד אינו בוחר להיות לבד, והיא מונה כמה מצבי בדידות אופייניים: להיות לא נשוי, לנפוש לבד בחופשה או לאכול ארוחת חג לבד (Mead 1980). מיד אינה לבד בעיסוקה זה: הבושה העצומה הכרוכה בלהיראות לבד — ואף ב"להיתפס" לבד — היא אחד הנושאים המרכזיים העולים שוב ושוב בדיונים של רווקים/ות ועל רווקות. פלדון מתארת בהרחבה כיצד נמנעה במשך תקופה ארוכה מלהגיע בגפה לקונצרטים או להרצאות, ללא ליווי של בן זוג. כאשר העזה בכל זאת להגיע בגפה העדיפה לבחון לעומק את התוכנייה ונמנעה מליצור קשר עין עם אנשים אחרים. תיאורה של פלדון מזכיר לי את ניתוחו המדויק של ארווינג גופמן להופעה הפומבית של היחיד:

A single is a party of one, a person who has come alone, a person by himself even though there may be other individuals near him (Goffman 1971, 19).

פלדון מיטיבה לזהות אותו רגע גופמני, ומגיבה להנחות התרבותיות שפורשת מיד. אולם במסגרת טכניקות ההדרכה היא מנסה לאתגר ולשנות את מערכת הדימויים הרווחת של רווקים הסועדים ארוחת ערב לבד במסעדה או נכנסים בגפם להצגה בתיאטרון. היא ממליצה לקוראיה להרים את המבט מהתוכנייה

⁴ Cummings and Henry 1961. לדיון מפורט בתיאוריית ההתנתקות ולסקירת הביקורות שנמתחו עליה, ראו גם Hochschild 1975.

אלה מסבכים את מגוון האינטראקציות בין הרווק לבין העולם הזוגי והמשפחתי. חלק מהמטופלים מספרים כי הם נמנעים במכוון מלהשתתף באירועים חברתיים ומשפחתיים ומתארים חוויות של נראות יתר או של התעלמות מהם.

מהספרים עולה כי ישנן שתי חוויות קיום שונות, המופרדות על ידי "הגדר החשמלית הבלתי נראית בין רווקים לנשואים" – כפי שמכנה זאת קרי ברדשאו, גיבורת סקס והעיר הגדולה. חוויות קיום אלה מניבות אי-הבנות וגילויים הדדיים של אי-אמון וחדשנות, לצד ניסיונות מיסיונריים כמעט להשיב את הרווקה אל חיק העולם החברתי. כל הטקסטים מתייחסים לאתרי הלחץ המופנים אל הרווקה: חתונות, ישיבה סביב השולחן המשפחתי, חגים וסופי שבוע. האינטראקציות בין הזוגיים ללא זוגיים מייצרות שפת וידוי מצטדקת. שאלות תמימות כגון "מה חדש?" או "יש חדש?" הופכות לטעונות; יש להסביר מדוע נותרת בחוץ ומהם המכשולים העומדים בדרכך.

אמדור וקירסקי ממשיגים את המהלכים הפתלתלים האלה בעזרת הביטוי "אש ידידותית" – אחד ממושגי המפתח בספר. אותה אש היא מגוון העצות, הנדנודים, ההאשמות, השאלות, התהיות והמבט החברתי המופנה אל הרווק, מייעץ לו או מגנה אותו בחביבות.

תרומתה המשמעותית של ספרות זו אינה רק בזיהוי ובהבנה עמוקה של המשמעויות התרבותיות של הרווקות בתקופתנו, אלא גם בניחוח אסטרטגיות הפעולה וההתנגדות שהספרים מציעים במסגרת תרבות המתכוננת עדיין סביב האתוס הזוגי. הספרים אינם רק פורשים לפנינו פנומנולוגיה עשירה, מורכבת

לעוד חתונה, אצרח. אני מרגישה כל כך בחוץ (out of place); או "מעולם לא חשבתי שארגיש כמו גלגל שלישי עם ריק (Rick) – מאז שהוא התחתן אנחנו לא מתראים, אני חש לא במקום... אני מרגיש כמו קרוב המשפחה הפתטי שבא לבקר...". מרואיינת אחרת מתלוננת: "כל חבריי מתחתנים ואני חשה שאני לא מתאימה יותר" (Amador and Kiersky 2006, 26–29).

מכל אלה עולה חוויה קשה של שותפות מהצד, תחושה בלתי נסבלת שהחיים חולפים ואתה אינך נוטל בהם שום חלק. בספר מתוארות תחושות שייכות והתאמה שהופרו או פסקו. אמדור וקירסקי מקבילים בין חוויית הרווקות לחוויית ההגירה: "כמו כל מהגר למדינה חדשה, אתה מוצא את עצמך מחוץ לתרבות שבתוכה אתה חי" (שם). במקום אחר הם טוענים שהרווקות "היא מקום של אין מקום. זו הסיבה שרווקים מנוכרים כל כך ממשפחותיהם ומחבריהם..." (שם, 10).

חלק בלתי נפרד מהבנייתה של חוויית ההתנתקות הוא ה-"marriage milestone", כהגדרתם של אמדור וקירסקי – אותה ציפייה תרבותית של הרווקה להתחתן בגיל מסוים. לדעתם, תחושת הניכור של הרווק הולכת וגוברת ככל שהוא מתקרב לגיל שבו ציפה בילדותו שיהיה נשוי. דוגמה לכך היא וידויה של אלן: "כשהייתי ילדה חשבתי שאהיה נשואה כעת. אך הנה, אני באמצע שנות השלושים לחיי, עדיין רווקה, אינני יודעת מדוע... כנראה שאני עושה משהו לא נכון... נדמה שכולם נשואים חוץ ממני" (שם, 12). תוואי צירי ההתנתקות חושף משא ומתן עדין ומורכב על אפשרויות הכניסה אל העולם החברתי הזוגי והיציאה ממנו. משאים ומתנים

המונחים לפנינו מציעים חלופה לשפת הרווקות העולה למשל מספרה של גרינוולד. מוצע בהם לקסיון רווקי אחר המתאגר את שפת אי-הנחת, הבהילות ואף ההיסטריה, שפה המתועלת לפרקטיקות חיפוש ממוקדות מטרה. סטיוארט מציעה מונחים מתחרים המתאגרים מילות מפתח (ראו כתיאל 1999) הנאמרות בלי לחשוב על ההנחות המונחות ביסודן. כך, לאורך ספרה של סטיוארט אפשר לאתר מונחים כמו happily single, singular sensation או single values, ושאלות כגון: איך ההרגשה להיות רווקה מוצלחת?

המושג "אש ידידותית", לעומת זאת, מתייחס לאופני הדיבור המופנים אל הרווקים והמייצרים תדיר את הצורך להתוודות על סיבת הרווקות ולתת דין וחשבון על "מה השתבש בדרך". סטיוארט יוצאת נגד מה שנראה בעיניה מיקום פסיבי אל מול אותה אש. במקום להסביר, להצטדק ולבקש עזרה היא מציעה שפת פעולה, שפה לוחמנית המבטלת את הצורך להתגונן או להסביר. כמו כן היא יוצאת נגד אחד הדימויים הרווחים של שיח הרווקות או של "חבורת הרווקות": נושאי השיחה. התרבות הפופולרית משופעת בדימויים של חבורת רווקות המתכנסת סביב שולחן אחד – המוכר שבהם הוא שולחן ארוחת הבוקר בבית הקפה מהסדרה סקס והעיר הגדולה. סביב שולחן זה נידונות לרוב סוגיות העוסקות בנוכחות הגברית בחיי הרווקות או בהיעדרה. חלק ניכר מן השיחות מתמקדות במסמנים השונים למדידה ולהערכה של הקשר הזוגי בהתוודות או בקריסתו: האם הוא נתן לי את המפתח לדירתו? כמה פעמים התקשר? וכמובן, שאלת השאלות: מדוע הוא לא התקשר? רוב פרקי הסדרה

ופרטנית של הוויית הרווקות, אלא גם מאתגרים את מה שחלקם מכנים "העריצות של האינחנו" (the tyranny of the we) או "דחף היתר להתחתן" (the mating over drive). הניתוח הפנומנולוגי המעמיק של הוויית הרווקות מעלה אפשרויות שיחניות חדשות. "אש ידידותית", "העריצות של האינחנו" או ה-marriage milestone מצטרפים לשורה ארוכה של מושגים שמטרתם לבאר ולהבין את ההבניות התרבותיות של הדגמים הזוגיים, המשפחתיים והרווקיים בתקופתנו. סטיוארט למשל מספקת עולם מושגים עשיר במיוחד: marriage update, televised love connections או mating overdrive. פלדון מתארת את תחושת הפספוס של אלה שלא בורכו ב-marriage bliss.

השפה מאפשרת להפנות את האצבע אל עבר מבני הכוח בתסריטים התרבותיים הקיימים. כך לדוגמה, אמדור וקירסקי שואלים מדוע קל לנו כל כך לדבר על ערכי המשפחה ועד כמה זה משונה לחשוב על מושג כמו ערכי הרווקות (single values). שאלתם מצביעה בדיוק רב על הצרימה ועל אי-הנחות הלשונית העולות בעת שמנסים לדבר על מושגים כגון מערכת הרווקות, חוקי הרווקות, הכלכלה הרווקית או מבנה הרווקות. זהו עולם מושגים שאם נחליף בו את המילה רווקות במילה משפחה הוא יזכה לפשר ולמשמעות.

ספרים אלה מדגישים בעיניי את אחת הבעיות הקונספטואליות והמתודיות בבואנו לתאר ולפרש את הרווקות. קשיים אלה רומזים על כמה מן המשמעויות התרבותיות העמוקות של הוויית הרווקות ושל כינונה כתופעה זמנית או כשלב ביניים שיש לחצותו בבטחה, לקראת עתיד משמעותי ומלא יותר. הספרים

הרווקות בימינו. מיותר לציין שאין מדובר רק בשפה, בשיחה או בצורות של תקשורת. זוהי גם הצעה לכינון אחר של העצמי, שאינו תלוי בדבר חסר; זוהי תביעה לשחרור ממה שנראה כדיבור אובססיבי על הגבר שהיה או שיהיה.

בשבועות האחרונים נשאלתי: ואם הגבר הנכון מגיע, מה עושים עם הספרים הללו? אפשר לפרוט שאלה זו לשורה של שאלות משנה. האם האחיזה בטקסטים אלה היא בבחינת תחליף זמני ל"דבר האמיתי", או השלמה עם העובדה המצערת שהוא טרם הגיע/מגיע/יגיע? על אף ההבדלים המהותיים בין ספרה של גרינוולד לספריהם של פלדון, סטיוארט או אמדור וקירסקי, האם בסופו של דבר כל הספרים יוצאים מנקודת מוצא זהה? השאלה הישירה והנוקבת מחזירה אותנו אל הנחות היסוד של העולם התרבותי שהספרים מגיבים אליו. כאן יש לחזור אל שאלתה המקורית של סקירה זו: האם ספרים אלה מציעים תסריטי מחאה, או שמא הם משעתקים את הנחות היסוד של הדגמים ההגמוניים המוכרים? האם הם אינם אלא הוראות לשעת חירום, מדריכי הישרדות למקרה שטעינו בדרך, המזל לא האיר לנו פנים והמקרות לא נקרתה בדרכינו?

אחת התשובות המתבקשות היא שלו היינו חיים בעולם שבו רשתות החברים היו יחידות הקיום החברתיות הבסיסיות, ואילו לקשרי הזוגיות והמשפחה היה רק מעמד זמני, ספרים אלה כלל לא היו נכתבים, ובמקומם היו נכתבים ספרי הדרכה לנשואים המבקשים להיות רווקים (ואין הכוונה לז'אנר ספרי ההדרכה המלמדים "איך להתגרש"). אך זוהי תשובה מתחמקת במקצת. אין ספק כי מחקר שיבחן את התקבלותם של ספרים אלה, בדומה למחקרה הידוע של ג'ניס רדוואי (Radway 1984) שבדק את התקבלותם

נעים בין תיאורי החיפוש, ההכרזות על מציאת בן זוג פוטנציאלי, הקשיים שבדרך, המגורים המשותפים, הפרידה וחזור חלילה.

הדיונים המפורטים וה-voice over של גיבורת הסדרה, קרי ברדשאו, שואלים תכופות: מדוע אין גברים בחיינו? מה הסיבה לרווקות? מדוע אנו עדיין לבד? ועד מתי נהיה לבד? לעתים רחוקות אנו שומעים על לבטים בתחום הקריירה או על תחומי עניין אחרים. בעניין זה אפשר להשיב כי בכך עוסקת הסדרה, בסקס והעיר הגדולה, אולם מוקדי העניין של הסדרה הם חלק בלתי נפרד מהבנייתה של קטגוריית הרווקות ומייצוגה. רוב הסרטים העוסקים ברווקות או בטיפוסי רווקים/ות מקוטלגים בז'אנרים של דרמה או של קומדיה רומנטית, והעלילה מתנסחת בהתאם לתבניותיהם המקובלות: חיפוש, איתור, הקשיים שבדרך והמיזוג המיוחל. סטיוארט ממליצה לשנות את נושאי השיחה ואת אופני הדיבור סביב שולחן הרווקות המסורתי (Stewart 2005, 42):

הערה לעצמי: פעם בשבוע הכריזי על ארוחת הצהריים כטריטוריה נטולת גברים ("no man's land"). השתמשי בזמן שהתווסף כדי לדון ביעדי קריירה, בסוגיות של עבודה או במקומות הטובים לקניית נעלי מעצבים בחצי מחיר. תלמדי המון, תצחקי המון ותגלי שיש לך דברים חשובים יותר לדבר עליהם מאשר "מדוע הוא לא התקשר".

התביעה או ההמלצה של סטיוארט לשינוי נושאי השיחה היא דוגמה להצעה רדיקלית המארת את אחד ממנגנוני הייצוג של כינון

והפתרונות המוצעות בהם. הפרויקט של ספרות זו הוא פרויקט חד-משמעי: בהתבסס על עבודת מחקר אתנוגרפית, יש לחלץ תגובות למציאות תרבותית כאוטית ומשתנה. התגובות צריכות להתגבש להנחיות ולדגמים ברורים וקוהרנטיים המציעים כיצד לנהוג, על מה לדבר וכיצד לרהט את הבית. גם כאן, המפגש בין התיאוריה לפרקטיקה הוא טעון ובעייתי.

בכואנו לקרוא את הספרים רצוי למרק או להחליף את עדשות הקריאה השגורות שלנו. בניגוד לספרי עיון ומחקר אקדמיים, מחברי ספרים אלה אינם מבקשים לייצר גופי ידע או נקודות מבט תיאורטיות חדשות ביחס לתבניות הרווקות, הזוגיות והמשפחה. ואם הם כן מבקשים לעשות זאת, אלה הן מטרות נלוות למטרות העיקריות: להבהיר, לעזור ולפתור. הדיון בסוגיות סבוכות – כגון הבחירה ברווקות או היותה אפשרות ממשית לחיים ראויים שלא במסגרת המשפחה – מכונן לייצר תשובות סדורות, דגמים להדרכה והנחיות לפעולה. לכן, צומת זה טומן בחובו תובנות מרתקות למחקר על אודות משפחה, זוגיות ורווקות. דווקא המתודולוגיה הייחודית האוחזת בזכוכית מגדלת, שואלת מה הבעיה ומציעה לה פתרונות, מוגבלים ככל שיהיו, מספקת לנו תובנות מתודיות ותיאורטיות חשובות לניתוח תרבותי וחברתי של אותה קטגוריה חברתית המכונה רווקות.

ביבליוגרפיה

גרינוולד, רייצ'ל, 2006. למצוא בעל אחרי גיל 35: איך תיישמי את מה שלמדתי בבית הספר למנהל עסקים, מטר, תל-אביב.
הארץ, 2005. "ברידג'ט ג'ונס העלתה את מכירות 'האינדפנדנט'", הארץ, 12.9.2005, עמ' 27.

של רומנים רומנטיים, עשוי לספק תובנות נוספות ביחס לשאלות כגון: האם ספרים אלה אכן עוזרים? מי מהם יכול לסייע יותר? ובעיקר: עד כמה הם יכולים לשנות את התודעה בשאלות מיהו/י הרווק/ה ומהי רווקות?

השאלה אם ספרים אלה עומדים ביעדים שהם מציבים לעצמם היא שאלה מורכבת. מפתה מאוד לנקוט עמדה צינית כלפי כל אותם ספרים ורודים, צהובים ואופטימיים. אך גם אם צולחים את מגוון ההתנגדויות שספרים אלה מעוררים, חוויית הקריאה עשויה להיות מבלבלת ביותר. מן התיאורים המורכבים נובעות עצות כגון "עשי כושר" ו"החלף את רהיטיך הזמניים בקבועים", או המלצות כיצד ליצור אווירה ביתית נעימה. ספרי ההדרכה הם במידה רבה ספרי הפעלה שהקריאה בהם היא קריאה אקטיבית: הקוראים נדרשים לשנן סממאות, למלא שאלונים, להכין רשימות ולכתוב יומנים. זו אחת הסיבות לכך שהקריאה בהם עשויה להתיש. הספרים חוזרים על אותם רעיונות, נוסחאות ודגמים, מסכמים את מה שנדמה שאין צורך לסכמו, מזכירים ומשננים.

נראה כי הספרים מבטיחים הבטחות אוטופיות ואידיאליות לא פחות מן הדגמים שהם עצמם מבקרים. כך כותבים אמדור וקירסקי בפתח ספרם: "למד לקבל את עצמך כפי שאתה, גלה מדוע אתה רווק ולמה אתה מצפה מנישואין" (Amador and Kiersky 2006, 10). בשיטת השלבים, המאפיינת את תרבות העזרה העצמית בכלל, השלב האחרון משרטט את הדגם המיוחל: "אנשים שנוח להם ברווקותם מבינים את תסריטי הנישואין וחיים בהווה" (שם). בשעה שספרים אלה יכולים לגלות אירוניה כלפי הדגמים המשפחתיים והזוגיים, אירוניה זו אינה מחלחלת אל תבניות ההדרכה, ההבטחה

Ralph Audy, and Yehudi Cohen. New York: International Universities Press, pp. 394–405.

Nakamoto, Steve, 2002. *Men Are Like Fish: What Every Woman Needs to Know About Catching a Man*. California: Java Books.

Page, Susan, 2002. *If I'm So Wonderful, Why Am I Still Single? Ten Strategies That Will Change Your Love Life Forever*. New York: Three Rivers Press.

Radway, Janice, 1984. *Reading the Romance: Women, Patriarchy and Popular Literature*. Chapel Hill: North Carolina University Press.

Rimke, Heidi Marie, 2000. "Governing Citizens through Self-help Literature," *Cultural Studies* 14: 61–78.

Zobel, Allia, 1992. *The Joy of Being Single*. New York: Workman Publishing.

כתריאל, תמר, 1999. מילות מפתח: דפוסי תרבות ותקשורת בישראל, זמורה-ביתן, תל-אביב.

Cummings, Elaine, and William Henry, 1961. *Growing Old: The Process of Disengagement*. New York: Basic Books.

Ehrenreich, Barbara, and Deirdre English, 1988. *For Her Own Good: 150 Years of the Experts' Advice to Women*. London: Pluto.

Ford, Judy, 2004. *Single: The Art of Being Satisfied, Fulfilled and Independent*. Avon, Mass.: Adam Media.

Giddens, Anthony, 1991. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Oxford: Polity.

Goffman, Erving, 1971. *Relations in Public: Microstudies of the Public Order*. New York: Basic Books.

Hazleden, Rebecca, 2003. "Love Yourself: The Relationship of the Self with Itself in Popular Self-Help Texts," *Sociology* 39 (4): 413–428.

—, 2004. "The Pathology of Love in Contemporary Relationship Manuals," *The Sociological Review* 52 (2): 201–217.

Hochschild, Ariel, 1975. "Disengagement Theory: A Critique and Proposal," *American Sociological Review* 40 (5): 553–569.

—, 1994. "The Commercial Spirit of Intimate Life and the Abduction of Feminism: Signs From Women's Advice Books," *Theory, Culture & Society* 11.

Holden, Katherine, 2005. "Imaginary Widows: Spinsters, Marriage and the 'Lost Generation' in Britain after the Great War," *Journal of Family History* 30 (4): 134–148.

Illouz, Eva, In Press. *Saving the Modern Soul: Therapy, Emotions and The Culture Self-Help*. California: California University Press.

Jamieson, Lynn, 1999. "Intimacy Transformed?" *Sociology* 33 (4).

Mead, Margaret, 1980. "Loneliness, Autonomy, and Interdependence in Cultural Context," in *The Anatomy of Loneliness*, eds. Joseph Hartog,